

ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU
VIII

21-23 Kasım 2014

B İ L D İ R İ L E R

C İ L T I

EDİTÖRLER

DR. COŞKUN YILMAZ

DOÇ. DR. CENGİZ TOMAR

DR. UĞUR DEMİR

ULUSLARARASI ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU VIII

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Âkif Aydın / Dr. Coşkun Yılmaz
Prof. Dr. Mehmet İpşirli / Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Prof. Dr. Erhan Afyoncu / Prof. Dr. Mustafa S. Küçükaşcı
Prof. Dr. Halis Yunus Ersöz

İmla ve Tashih

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karataş

Fotoğraf

Üsküdar Belediyesi / SMEY
Kenan Koca / A. Bilal Arslan / A. Fatih Yılmaz
M. Esat Coşkun / Tebliğ Sahipleri

Tasarım

SMEY

Grafik Uygulama

Ender Boztürk

Renk Ayrımı

Bülent Avnamak

Baskı Cilt

Dörtbudak Yayınları
Mecidiyeköy Mah. Kervangeçmez Sk. İnci Apt. Şişli/İst.

İstanbul 2015

ISBN 978-605-84934-9-0 (Tk)

ISBN 978-605-9719-00-1 (1.c)

Telif Hakları Üsküdar Belediyesi'ne aittir.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

Mimar Sinan Mah. Hakimiyet-i Milliye Cad. No: 35 Üsküdar/İstanbul

Tel. +90 (216) 531 30 00 • +90 (216) 531 31 03

www.uskudar.bel.tr

SULTAN I. MAHMUD'UN HAYATINDA ÜSKÜDAR'IN YERİ VE ÖNEMİ

YRD. DOÇ. DR. UĞUR KURTARAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Giriş

Üsküdar'ın bir yerleşim yeri olma özelliğini kazanması ise yine İstanbul'un fethinden sonradır. Özellikle İstanbul'un fethinden itibaren Üsküdar'ın İstanbul için önemli bir pazar yeri haline gelmesi, hızlı bir nüfus artışı sağlamış ve yeni mahalleler kurularak, bu bölgeler vakıf eserlerle donatılmıştır Yani bir bakıma bir zamanların "*altın şehir*"i Osmanlılar dönemiyle birlikte "*fethi gören şehir*" adını almış ve inşa edilen mekânlarla fizikî varlığını kazanırken, yine bu mekânlara hâkim olan ruh ve değerler ile de yeni kimlik ve kişiliğini bulmuştur. Bundan sonra Üsküdar salt bir barınma mekânı olmaktan çıkarak, kültür ve medeniyetin aynası olma işlevini üstlenmiştir Yani bir anlamda Üsküdar'ın en medeni ve gelişmiş halini Osmanlılar zamanında kazandığı söylenebilir. Nitekim Üsküdar Osmanlılar tarafından "*nefs-i İstanbul*" denilen sur içi İstanbul'unun dışında Galata ve Eyüp ile birlikte (bilâd-ı selase)'yi oluşturmuştur Osmanlılar döneminde bölgede büyük imar faaliyetleri yapılmış olup, camiler, mescitler, medreseler, mektepler, kütüphaneler, hamamlar, darüşşifalar, tekkeler, hanlar, kervansaraylar vs. inşa edilmiştir Böylece fetihden itibaren İstanbul'un en gözde bölgelerinden birisi hâline gelen Üsküdar, Bizans döneminde olduğu gibi avlakların, mesirelerin, ayazmaların ve iyi suların yararlanılma merkezi olmuştur.¹ Tüm bu yönleriyle Üsküdar, Osmanlı padişahlarının da günlük hayatlarında ve devlet teşrifatıyla ilgili konularda sıkça kullanılan mekânlardan birisi haline gelmiştir. Biz de bu çalışmamızda XVIII. yüzyılın önemli padişahlarından olan ve 1730-1754 yılları arasında hükümdarlık yapan Sultan I. Mahmud'un hayatında Üsküdar'ın yeri ve önemini incelemeye aldık. Bu çerçevede çalışmamızda döneme ait arşiv belgelerine dayalı olarak I. Mahmud'un saltanatında Üsküdar'da yaşanan toplumsal ve ekonomik

olayların tespitinin yanı sıra, saray teşrifatıyla ilgili yapılan törenlerin özellikleri belirtilmiştir. Yine padişahın günlük hayatını ele alan ruznameler yoluyla Sultan I. Mahmud'un Üsküdar ve çevresine yaptığı ziyaretler, göç-i hümayunlar, binişler ve selâmlıklar üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmamızda Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'da inşa edilen saraylar, kasırlar, köşkler ile diğer dinî ve sivil mimari eserlerin tespiti yapılmak suretiyle, bölgenin XVIII. yüzyıl devlet ve toplum yapısı ile özellikle Sultan I. Mahmud'un hayatındaki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların başında İbrahim Hakkı Konyalı² ile Mehmet Mermi Haskan'ın³ Üsküdar tarihi ile ilgili eserleri gelmektedir. Yine XVIII. yüzyıla ait kroniklerden Vakanüvis Mehmet Subhî Efendi,⁴ Şemdani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi⁵ ile İzzi Süleyman Efendi'nin eserlerinde⁶ Sultan I. Mahmud dönemi Üsküdar'ı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan başka Sultan I. Mahmud dönemine ait günlüklerden Sırkâtibi Hıfzî,⁷ Sırkâtibi Yenişahirli Mehmed,⁸ Kadı Ömer Efendi⁹ ile Selahi'de¹⁰ Üsküdar ile ilgili bilgiler mevcuttur. Doğrudan Üsküdar ile ilgili kaynaklar arasında ise Dünder Alikılıç,¹¹ Tuba Çavdar,¹² Fikret Sarıcaoğlu'na¹³ ait makaleler bulunmakla birlikte, bu eserlerde doğrudan Sultan I. Mahmud dönemi ele alınmamıştır. Bizim yapacağımız çalışmanın kapsam alanı ise sadece Sultan I. Mahmud dönemi olup, bu dönemde Üsküdar'da yaşanan gelişmeler ile Üsküdar'ın padişahın hayatı üzerindeki önemi üzerinde durulmuştur.

1730 Patrona Halil İsyanı'ndan sonra amcası III. Ahmed'in yerine tahta geçen¹⁷ Sultan I. Mahmud'un saltanat yılları (1730-1754) Osmanlı tarihinde çok önemli iç

Üsküdar'ın eski görünümü¹⁴

Kız Kulesi'nin
eski görünümü¹⁵

Kız Kulesi'nin
günümüzdeki
görünümü¹⁶

ve dış gelişmeler ile değişimleri barındırmaktadır. Sultan I. Mahmud, iç politikada padişahların aktif siyasetten çekildikleri ve yönetimin sadrazam ve diğer devlet adamlarına bırakıldığı bir dönemde padişah olmuştur. Yine ülke içerisinde önemli asayiş problemlerinin yaşandığı I. Mahmud'un saltanatının dış politikasında ise üç cephede (Avusturya, İran ve Rusya) yapılan savaşların yanı sıra, Lâle Devri ile birlikte başlayan batılılaşma sürecinin yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur. Sultan I. Mahmud saltanatı boyunca tüm bu sorunları hallederek, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne önemli bir toparlanma süreci yaşatmıştır. Bu çerçevede dönemindeki gelişmeleri bizzat takip eden, halkın şikâyetlerini dinleyen ve çözüm yolları üreten padişahın saltanatı

Sultan I.
Mahmud'a ait
Topkapı
Sarayı'nda
bulunan bir
portre

sürecinde yaptığı ıslahatların yanı sıra¹⁸ özellikle İstanbul'da inşa ettirdiği mimari eserler ile şehri mamur hale getirmiştir. Yine döneminde meydana gelen yangın, sel vs. gibi doğal afetlerle bizzat ilgilenen padişahın saltanatında, toplumsal hayatı düzenlemeye yönelik sıkı tedbirler alınmak suretiyle halkın asayiş ve güvenliği sağlanmıştır. Sultan I. Mahmud kendinden önceki padişahlar gibi payitaht İstanbul'a ayrı bir önem vermiş ve şehrin iaşesinin temini, fiyatların kontrolü, idari yapının tesisi ile imar faaliyetleri konusunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

1. Sultan I. Mahmud Döneminde Üsküdar'da Yaşanan Toplumsal Olaylar ve Ekonomik Gelişmeler

Daha önceki bölümde belirttiğimiz üzere İstanbul, kendinden önceki bütün padişahlarda olduğu gibi Sultan I. Mahmud'un da en çok önem verdiği yerdir. Nitekim sefere çıkmayan padişahlar dönemine girildiği ve kafes sisteminin uygulandığı XVIII. yüzyılda yetişen padişah, saltanatı boyunca İstanbul dışına çıkmamakla birlikte, İstanbul içi ve çevresini gezmiş ve bu sayede pek çok yeri görme imkânı bulmuştur. Bu sebeple sürekli iç içe olduğu İstanbul halkının sorunlarını çözme, ihtiyaçlarını karşılama ve şehirdeki huzur ve güven ortamını sağlama onun en çok önem verdiği konulardan biri olmuştur.¹⁹ Yine padişahın kendinden önce amcası III. Ahmed'in bir isyan hadisesi ile hal'inden dolayı,²⁰ İstanbul'un asayişine çok önem verdiği ve isyan çıkmasından çekindiği için bu konuda şiddetli tedbirlere başvurduğu bilinmektedir.²¹ Bu noktada İstanbul'da meydana gelen hadiseleri bizzat gerçekleştirdiği tebdil gezileri yoluyla öğrenen padişah, bu bilgileri dikkate almış ve bunları hatt-ı hümayunlar²² ile sadrazamlara bildirerek tedbirler aldırılmıştır.²³ Döneme ait arşiv belgelerinden padişahın ülke

içerisinde huzuru bozacak davranışlarda bulunanlar hakkında azl, idam, müsadere ve sürgün gibi cezaları verdiği görülmektedir.²⁴ Bu çerçevede döneme ait arşiv vesikaları ve ruznelere yansıyan kayıtlara göre Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'da meydana gelen başlıca gelişmeler şu şekildedir:

1.1. Toplumsal Alanda Yaşanan Gelişmeler

Sultan I. Mahmud'un saltanatının başlarında Patrona Halil İsyanı'nın verdiği malî sıkıntılarının yanı sıra, taşradan merkeze yapılan göçlerin etkisiyle İstanbul'un nüfusunda yaşanan artışlar, şehir halkı için önemli sıkıntılar oluşturmuştur. Tahta çıktuktan sonra halkın sıkıntılarını gidermek için çalışan padişah, 1144 (1732) tarihli çıkardığı bir kanunla tımar ve zeametleri düzenlerken,²⁵ yine 1153 (1740) yılında çıkardığı adaletnâme²⁶ ile taşradaki idarecilere karşı halkı koruyucu önlemler aldirmiştir.²⁷ Bu sayede İstanbul'a daha fazla insan gelmesinin önüne geçilirken,²⁸ toplumsal alanda çıkabilecek kargaşaların da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yine Sultan I. Mahmud döneminde toplumsal ve mali alanda getirilen yasaklar ile çıkabilecek problemlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.²⁹ Döneme ait arşiv belgelerinde kaza merkezi olarak geçen³⁰ Üsküdar'ın asayiş ve güvenliği ile ilgili benzer konular geçmekte olup, izinsiz olarak Üsküdar'a gelen kişilerin tekrar iade edildikleri görülmektedir.³¹ Yine Üsküdar kadılarına gönderilen hükümlerle³² vergi mükelleflerinden aşırı ya da yasa dışı tahsilat yapmamaları istenilmekte,³³ yapanların ise şiddetli bir şekilde cezalandırıldığı belirtilmektedir.³⁴ Özellikle bu konuda daha çok karşımıza çıkan konu Üsküdar menzili ile ilgili olup,³⁵ halktan alınan menzil bargirleri³⁶ konusunda kadılarına gönderilen hükümler³⁷ ile menzil hayvanı vermeyeceklerine dair arzlar bulunmaktadır.³⁸ Yine esnafın da sıkı bir şekilde denetlendiği Üsküdar'da narh dışına çıkılmamasına dair hükümlerin yanı sıra,³⁹ bu konuda verilen cezalar⁴⁰ ile yolsuzlukların önüne geçilmesini içeren belgelere de rastlanılmaktadır.⁴¹ Bunların dışında toplumda huzur ve güven ortamını bozan kişilerin sürgün⁴² ve kalebend⁴³ edilmeleri dilencilik⁴⁴ karaborsacılık gibi faaliyetlerle halkın sıkıntıya düşmesine neden olan esnafın cezalandırılması⁴⁵ gibi konular da yer almaktadır. Asayiş ile ilgili konularda sadece Müslümanların değil bölgede yaşayan gayr-i Müslimlerinde haklarının korunduğunu H. 1146/M. 1733 tarihli bir belgede geçen Adalar nahiyesinde yaşayan Ermeniler ile ilgili Adalar Nahiyesi naibinden gelen bir ilamdan çıkarılmaktadır.⁴⁶

Sultan I. Mahmud döneminde toplumsal alanda asayiş ve güven ortamını sağlamaya yönelik bu faaliyetlerin dışında sosyal devlet anlayışına uygun faaliyetlerin de gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Ruznâmelerinden⁴⁷ dindar ve hayırsever bir padişah olduğu çıkarılan I. Mahmud'un yine Üsküdar'daki ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının karşılanması,⁴⁸ fakir fukaraya yardım yapılması,⁴⁹ yangın vs. gibi afetlerde zarar görenlerin

zararlarının karşılanması⁵⁰ gibi konulara ait belgelerde bulunmaktadır. Özellikle bu dönemde Üsküdar'da birçok vakfın bulunduğunu ve bu vakıfların bu tür amaçlar için de faaliyet gösterdiğini döneme ait belgelerden anlayabilmekteyiz.⁵¹

Döneme ait belgelerde Üsküdar'da asayiş bozan bir takım olaylara da rastlanılmakta olup; 1740 yılında uzun süren kış ayı sebebiyle çıkan soygun hadiselerinde Sipah pazarının yağmalanmasıyla çıkan eşkıyalık hareketleri güçlükle bastırılmıştır. Ardından çıkarılan hatt-ı hümayunun⁵² ile halka sükûnet tavsiye edilirken, Üsküdar, Galata, Tophane ve Ortaköy'den Boğazhisarı'na kadar bütün çarşı, han, dükkân ve hamamlar ile bütün evler teftiş edilerek, taşradan gelerek yerleşenler eski yerlerine gönderildiler.⁵³ Yine 1748 Temmuz'unda İstanbul'daki çarşı bekçileri ve Üsküdar bağları Kürtlerinin silahlanarak çıkardıkları isyan, alınan sıkı önlemlerle ile bastırılmıştır.⁵⁴ Ardından çarşılarda tellallar gezdirilerek,⁵⁵ bu tür olaylarda esnafın dükkânlarını kapamaması, kapatanların cezalandırılacağı duyurulmuş ve kentte yapılan geniş ve kapsamlı bir arama ile kaçaklar ile bekâr uşakları memleketlerine gönderilmişlerdir.⁵⁶

Sultan I. Mahmud'un saltanatında toplumsal alanda Üsküdar'da yaşanan önemli gelişmelerden birisi de İstanbul'da çok sık çıkan yangın ve deprem hadiseleridir. Döneme ait ruzname⁵⁷ ve kroniklerden⁵⁸ Sultan I. Mahmud'un saltanatında başta, Makaracılar, Bahçekapı, Galata, Tophane, Tersane-i Âmire, Koca Mustafa Paşa, Süleymaniye, Gedikpaşa ve Mercan'da olmak üzere birçok yangın hadisesinin yaşandığını görebiliriz. 1740-1744 tarihli Kadı Ömeri Efendi'nin Ruznamesi'ne göre Üsküdar'da 4 yangın hadisesi gerçekleşmiştir.⁵⁹ Yine döneme ait arşiv belgeleri incelendiğinde Sultan I. Mahmud'un saltanatında H. 1146/M.1733⁶⁰ H. 1153/1740,⁶¹ H. 1156/M.1743 tarihlerinde⁶² olmak üzere 3 yangın hadisesine rastlanılmıştır. Dönemin kroniklerinden Subhî Tarihi'nde ise H. 1153/M.1740-1741 tarihinde Üsküdar'da Büyük hamamlara yakın Kavukçular bölgesinde bir berber dükkanında çıkan yangın sonrasında etrafındaki birkaç ev ve dükkanın zarar gördüğü belirtilmiştir.⁶³ Padişahın bu yangınlardan hangilerine gittiğini tespit edememekle birlikte, 1146/1733 tarihli yangından sonra yanan ve yıkılan evlerin yeniden yapılması emredildiği görülmektedir.⁶⁴ Sultan I. Mahmud'un saltanatında İstanbul'da meydana gelen 10 deprem hadisesinde tahribatlar meydana gelirken,⁶⁵ belgeler ve döneme ait kaynaklarda Üsküdar'la ilgili bilgiler mevcut değildir.

1.2. Ekonomik Alanda Yaşanan Gelişmeler

Sultan I. Mahmud'un saltanatının başlarında ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı süreç mali alana da yansımış olup, özellikle köylerden büyük kentlere yapılan göçlerin etkisiyle üretim durma noktasına gelmiştir. Yine şehir nüfusunun hızlı artışı toplumsal düzeni bozarken padişah malî alanda getirdiği bir takım yasaklar yoluyla⁶⁶ yaşanan ekonomik sıkıntılar önüne geçmiştir.⁶⁷

Bu çerçevede araştırmamızda ele aldığımız Üsküdar ile ilgili kayıtlarda da benzeri uygulamaların yaşandığını ve ekonomiyi düzenleyici tedbirlerin alındığını görmekteyiz. Döneme ait arşiv belgelerinde başta Mihrimah Sultan,⁶⁸ Atik Valide Sultan,⁶⁹ Üsküdarî Hüdayî Şeyh Mahmud Efendi,⁷⁰ Rum Mehmed Paşa,⁷¹ Saliha Sultan,⁷² Eski Valide Camii,⁷³ Eyub el-Ensari⁷⁴ vakıfları olmak üzere toplamda 70'in üzerinde vakıf kaydına rastlanılmıştır. Bu durum Sultan I. Mahmud döneminde vakıf kurumunun aktif bir şekilde işlediğini ve bir çok kurumun ihtiyaçlarının bu vakıflar sayesinde karşılandığını göstermektedir. Nitekim döneme ait kayıtlarda bunu doğrular berat⁷⁵ ve vazife tevcihi⁷⁶ örnekleri mevcuttur. Bunların dışında padişahın ekonomiyi düzenlemek amacıyla uyguladığı İstanbul'a yapılan ev göçlerinin yasaklanması,⁷⁷ iş takibi için sadece erkeklerin gelmesi⁷⁸ gibi toplumsal nitelikli uygulama ve yasakların Üsküdar içinde uygulandığını görmekteyiz. Aynı şekilde esnafın düzenlenmesiyle ilgili narh uygulaması,⁷⁹ fiyatların kontrolü ile ilgili kayıtlar⁸⁰ bulunmakla birlikte, Sultan I. Mahmud döneminde sıkça başvurulmuş para basımı⁸¹ ve bununla ilgili konularda kayıtlara rastlanılmamıştır. Döneme ait ekonomik kayıtlarda karşımıza çıkan diğer kayıtlar Üsküdar'daki ahalden alınan imdat-ı rüsum,⁸² gayr-i Müslimlerin cizye ödemeleri,⁸³ bedel akçesi mukataaları⁸⁴ ve avarız akçeleri⁸⁵ ile ilgilidir. Yine belgelerden tespitini yaptığımız bir diğer ekonomik veri kaydı sefer hazırlıkları⁸⁶ ve askerın tayinatı⁸⁷ için Üsküdar'dan talep edilen zehair⁸⁸ ile mir-i mübayaa yoluyla⁸⁹ orduya alınan mallarla ilgilidir.⁹⁰ Karşımıza çıkan bir başka veri de Üsküdar'ın belirtilen dönemlerde birkaç kez sarayın süt, yoğurt, kaymak gibi ihtiyaçlarının temin edildiği bir yer olmasıdır.⁹¹ Üsküdar ile ilgili başka bir ekonomik veri olarak elçilerin geliş ve gidiş güzergâhında bulunan Üsküdar'da elçilerin masrafları ile ilgili kayıtlar⁹² ile yine diğer devlet görevlilerinin bölgeden geçişlerinde kendilerine tahsis edilen binek hayvanı⁹³ vs. ile ilgili kayıtlardır.⁹⁴ Bu kayıtlarda elçilerin veya devlet görevlilerin gideceği bölgelerde kadı vs. diğer görevlilere gönderilen fermanlarla güvenliklerinin sağlanması ve harcama ve ihtiyaçlarının karşılanması istenmektedir. Örneğin H. 1153/M.1740 tarihinde Trabzon ve Erzurum üzerinden iadesi yapılacak olan İran esirleri için görevlendirilen iki İran'lı kişiye iki beygir verilerek, kılavuz eşliğinde ve güvenli bir şekilde gitmeleri için bölge yetkilileri görevlendirilmişlerdir.⁹⁵ Yine H. 1148/1735 tarihinde İran'la yapılan antlaşmanın teyidi için İran'dan gelecek elçi ve beraberindeki Konya valisi Genç Ali Paşa'nın Erzurum'dan Üsküdar'a kadar konaklayacakları yerlerin tespiti ve masraflarının bölge halkı tarafından karşılanması istenmiştir.⁹⁶ Ayrıca daha sonraki bölümlerde değineceğimiz üzere Üsküdar ve çevresinde bir çok yeni mimari eser yaptıran ve eskilerini tamir ettiren Sultan I. Mahmud'un bölgedeki bu faaliyetleri ile ilgili masrafları içeren bir çok kayıt mevcuttur.⁹⁷ Döneme ait kayıtlarda Üsküdar'da gelir getiren başlıca kurumlar olarak Üsküdar İskelesi⁹⁸ ve buradaki kayık işletmelerini,⁹⁹ Üsküdar posthanesini,¹⁰⁰ Üsküdar menziline¹⁰¹ göstermek mümkündür.

Eski Üsküdar'dan
bir görünüm
(İskele Meydanı)¹⁰²

2. Sultan I. Mahmud Döneminde Üsküdar'da İnşa Edilen Mimari Eserler

Islahat ve yenilik fikirlerine oldukça açık olan Sultan I. Mahmud saltanatı sırasında ülke içerisinde pek çok imar faaliyetinde bulunmuş, ilim, kültür ve sanat alanlarında çok değerli eserler yaptırmıştır. Bu çerçevede Lâle devrinde başlayan imar faaliyetlerini daha bilinçli ve programlı bir şekilde sürdüren padişah, özellikle İstanbul inşa ettiği çok önemli yapılar dolayısıyla çağdaş tarihçiler tarafından “*Muammer-i Bilad Sultan Mahmud Han*”¹⁰³ olarak zikredilmiştir.¹⁰⁴ Onun saltanatı döneminde toplamda 81 yapı yapılmış olup, İstanbul ve Edirne arasındaki devlete ait tüm kasır ve camilerin tamiri yapılmıştır.¹⁰⁵ Yani Sultan I. Mahmud 24 yıllık saltanatı sırasında bir taraftan üç cep-hede savaşlar ile uğraşırken diğer yandan da kendinden önceki padişahlar gibi kendi şahsında ya da aile bireylerinin şahıslarında İstanbul ve çevresinde yeni binalar inşa ettirmiştir. Sultan I. Mahmud özellikle Haliç, Üsküdar ve Boğaziçi başta olmak üzere sahil saray, kasır, köşk, konak, bahçe düzenlemeleri ile çeşme ve sebil gibi sivil mimari yapıların yanı sıra cami, mescit, medrese, tekke ve zaviye gibi dini mimari alanındaki faaliyetleriyle İstanbul'a farklı bir görünüm kazandırmıştır.

Yukarıda görüldüğü üzere döneminde pek çok mimari eser ile İstanbul'un görünümüne önemli katkıda bulunan Sultan I. Mahmud'un saltanatında Üsküdar daha önceki dönemlerde olduğu gibi mesirelerin, avlakların ve iyi suların merkezi olmuştur.¹⁰⁶ Nitekim Osmanlılar döneminde İstanbul'da her ev ya da konakta olduğu gibi padişahlara ait saray, kasır ve köşklere birer bahçe vardır. Saraydaki asıl Hasbahçe'nin dışında, yine padişahlara tahsis edilen bu İstanbul bahçelerine “*hasbahçe*” denilmiştir. Padişahlar yoğun devlet işlerinden fırsat buldukça gezip dinlenmek amacıyla “*hadâik-i hâssa*” denilen bu saray bahçelerine giderlerdi.¹⁰⁷ Ruznamelerinde gezmeye

ve eğlenceye düşkün bir padişah olduğunun bildiğimiz Sultan I. Mahmud'da bu tür bahçelere sıklıkla gitmiştir.¹⁰⁸ Sultan I. Mahmud Üsküdar'da yaptırdığı ve tamir ettirdiği köşk ve kasırlara zaman zaman ailesiyle birlikte gelerek birkaç gün kalmış ve zaman geçirmiştir. Bu dönemde Üsküdar'da inşa edilen yapılardan birisi padişahın annesi Saliha Sultan adına yaptırdığı Şevkabad Kasrı'dır.¹⁰⁹ Padişahın Üsküdar'da inşa ettirdiği bir başka mimari yapı bir mesire yeri olarak faaliyet gösterecek olan Küçüksu Köşkü'dür. Köşk Eremyan Çelebi'ye göre "*Mahmud-ı Evvel için Sadrazam Devetdar Mehmed Paşa tarafından sekiz yüz zira arsa üzerinde inşa edilmiş ve canib-i cenubisinde kain dağdan su getirerek, havuzlar, fiskiyeler ve selsebiller inşa ettirmiştir*".¹¹⁰

Yine bu dönem de yapılan bu saray ve kasırların yanı sıra daha önceki dönemlerden kalan yapıların tamirinin de yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında en önemlisi Üsküdar Sarayı (Kavak Sarayı) Bahçesi olarak bilinen ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan'a yaptırılan saraydır.¹¹¹

Yine döneminde imarı yapılan saraylardan birisi de Kandilli'de bulunan ve ilk kez Sultan III. Ahmed tarafından inşa ettirilen¹¹² Kandilli Bahçesi'nin yeniden imar edilmesi suretiyle oluşturulan ve yeni bir isim verilen Nev-abâd Sarayı'dır.¹¹³ Bu şekilde Kandilli Hasbahçesi'ndeki sahilsarayını tamir ettiren padişah, bazı bölümlerini özellikle içeride kalan araziye parselleterek halka dağıtmıştır. Bu suretle bahçe giderek bir Boğaziçi köyüne ve günümüzdeki Kandilli semtine dönüşmüştür.¹¹⁴ Sultan I. Mahmud döneminde tamiri yapılan bir başka Üsküdar bahçesi ise padişahların daha ziyade av yeri olarak kullandığı ve Evliya Çelebi tarafından kuruluşu 1458 yılında Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar dayandırılan Tokad Bahçesi'dir.¹¹⁵ I. Mahmud ile ilgili kaynaklarda padişahın Yuşa Tepesi civarında bulunan Tokad Köşkü'nü de donatarak¹¹⁶ Hümayun-abad ismini verdiği belirtilmektedir.¹¹⁷ 1146/1733 tarihinde ise Üsküdar'da bulunan başka bir yapı olan Mehmed Paşa Kasrı Kayserili Mehmed Ağa tarafından tamir edilmiştir.¹¹⁸ Yine toplamda 174 çeşmenin inşa edildiği Üsküdar'da¹¹⁹ Sultan I. Mahmud döneminde de 1154'de (1741) Kadı Sadreddin Efendi'nin Karacaahmet'te inşa ettirdiği barok üslubunda bir sebil ile Dergah-ı Âli Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın fevkani sıbyan mektebinin altına yaptırdığı 1166 (1753) sebil olmak üzere iki adet sebil yapılmıştır. Bunların dışında, padişah inşa ettirdiği su mahzenleri sayesinde Üsküdar'ın da içinde bulunduğu birçok bölgeye su verilmesi sağlanmıştır.¹²⁰ Yine Sultan I. Mahmud'un H. 1165(M. 1751) yılında Kandilli semtinde inşa ettirdiği Kandilli Hamamı isimli bir hamam vardır. Kandilli semtinde Kandilli-Göksu Caddesi ile İskele sokağının birleştiği yerde bulunan hamam 1930'da yıkılmıştır.¹²¹

Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'da inşa edilen bu sivil mimari eserleri yanı sıra dini mimari örnekleri de yapılmış olup, bunlardan birisi 1165 (1751) tarihinde Kandilli'de inşa ettirdiği Kandilli Camii'dir.¹²² Yine 1143 (1730-1731) tarihinde dönemin şeyhülislamı Mirza-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin Sultan Tepe'de inşa ettirdiği bir cami vardır.¹²³ Bu

Sultan I. Mahmud'un uğrak mekânlarından Küçüksu Kasrı'ndan günümüze ait bir görüntü¹³³

Sultan I. Mahmud'un uğrak mekânlarından Küçüksu Kasrı'na ait başka bir görünüm¹³⁴

dönemde Üsküdar'da inşa edilen bir diğer cami 1162/1748'de kârgirden yeniden inşa ettirilen Dividci-zâde Şeyh Mehmed Tâlib Efendi Camii olup bu cami Sultan I. Mahmud Camii adıyla anılmaktaydı.¹²⁴ Padişahın bunların dışında bu bölgede yaptırdığı Defterkapısı, Tulumbacılar odası, Yalıköşkü ve Yıldıztepe isminde mescitleri vardır.¹²⁵

Kültürel faaliyetlere de önem veren Sultan I. Mahmud döneminde Mirza-zâde Şeyh Mehmed Efendi yukarıda bahsi geçen caminin mihrap duvarının arkasında camiden bağımsız olarak bir kütüphane inşa ettirmiştir.¹²⁶ Sultan Tepesi'nde Kirişçi-zâde sokağının başındaki caminin bitişiğinde bulunan bu kütüphane taş ve tuğladan yapılmış olup, kapıları ise demirdendir. Bayraktar, günümüze gelmeyen kütüphanenin yerinde sadece birkaç yıkık duvarın bulunduğunu, içerisindeki kitapların miktarı ve sonraki ne olduğu hakkında bilgi bulamadığını belirtmektedir.¹²⁷ Yine H. 1158 /M. 1744 tarihli bir belgede Saray Matbah-ı Amire Emine Süleyman Ağa'nın açtığı bir kütüphane ve mektepten bahsedilmektedir.¹²⁸ Bunların dışında Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'daki askeri okullardan topçu subayı yetiştiren Humbarahane ve Mühendishane ile yine 1146 (1734)'de Atik Valide Bimarhanesi kuruldu.¹²⁹ Ardından Bosna'dan getirttiği 300 kadar nefere Üsküdar Ayazma'da kurulan Humbaracı Kışlası'nda¹³⁰ batı tarzında eğitimler verildi.¹³¹ Sultan I. Mahmud döneminde askerî alanda yapılan bir diğer ıslahat faaliyeti ise subay yetiştirmek amacıyla matematik ve fen bilgilerinin öğretildiği bir askerî mühendis okulu olarak Üsküdar Toptaşı'nda bir Hendesehâne'nin açılmasıdır.¹³²

3. Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'da Yapılan Merasimler

Törenler, bir toplumun sosyo-kültürel hayatındaki önemli olayları ve günleri anmak ve kutlamak için hazırlanan ve yapılan toplantılar olup, Osmanlı toplumunda teşrifat usul ve kaidelerinin belirlenmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu törenlerin çoğunluğu sarayda yapılmakla birlikte, bazıları saray dışında icra edilmiştir. Bu noktada Anadolu'ya açılan kapı özelliğinde olan Üsküdar, Osmanlı Devleti'nde saray dışındaki törenlerin yoğun olarak yapıldığı yerlerden biri olmuştur.¹³⁹ Sultan I. Mahmud'un

Sultan I. Mahmud'un binış mekânlarından biri olan Kuleli'den günümüze ait bir görünüm¹³⁵

Sultan I. Mahmud'un İstanbul'u temaşa ettiği Yuşa Tepesi'nin Eski Görünümü¹³⁶

saltanat yıllarında da bu özelliğini muhafaza eden Üsküdar'da döneme ait belgelere yansıyan başlıca törenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.1.Surre-i Hümayun Törenleri

Surre, lugatlerde “*akçe kesesi, para çıkını ve Haremeyn-i Muhteremeyn'e canibi-i saltanat-ı seniyyeden her sene ihdâ buyurulan akçe ve sair*”¹⁴⁰ anlamında kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ise, her yıl Surre Eminî aracılığıyla Mekke ve Medine halkına ve şeriflere gönderilen ve dağıtılan para keselerine *surre* denilirdi. Yine Osmanlı padişahlarının her yıl hac mevsiminde Haremeyn-i Şerifeyn ahalisine ve Hicaz bölgesinde yaşayanlara gönderdikleri para ve değerlere eşyalara da *surre* denirken, bunları götüren topluluğa da *surre alayı* denilmiştir.¹⁴¹

Sultan I. Mahmud'un İstanbul'u temaşa ettiği Yuşa Tepesi'nden Boğaz'ın günümüzdeki görünümü¹³⁷

Mirza-zâde Mehmed Efendi Kütüphanesi'nden günümüze intikal eden duvar bakiyeleri¹³⁸

Üsküdar semti Osmanlı Devleti'nde ana ve tali yolların başlangıç noktası olması açısından önem arz etmekteydi. Bu sebeple geleneksel ulaşım araçları olan kervanlar Üsküdar'dan hareket ederlerdi.¹⁴² Surre Alayları'nda kullanılan Üsküdar'dan hareket eden kervanların önce Şam'a oradan da Mekke'ye giderlerdi.¹⁴³ Hacı adaylarını ve padişahın Mekke Şerifi'ne gönderdiği hediyeleri taşıyan kervanların yola çıkmasından önce düzenlenen törenler, Üsküdar'a büyük bir canlılık getirirdi.¹⁴⁴

Sultan I. Mahmud'un 24 yıllık saltanatında da birçok kez gerçekleştirilen surre alaylarından belgelere, döneme ait ruznamelere ve kroniklere yansıyan ilk örneği H. 1144/M.1731-1732 tarihlidir.¹⁴⁵ Yine başka bir belgede H. 1151/M. 1738 tarihinde Hicaz'a gidecek surre ve hacıların selametle Üsküdar'dan Şam'a kadar varmaları konusunda yol üzerindeki yöneticilere hükümler gönderilmiştir.¹⁴⁶ 1153/1740 tarihli surre-i hümayun törenine katılan padişahın biraz dinlendikten sonra saraya döndüğü görülmektedir.¹⁴⁷ Yine 1157/1744 yılında Üsküdar'da gerçekleştirilen suure-i hümayun törenine padişah da katılmıştır.¹⁴⁸

3.2. Sefer-i Hümayun Törenleri

Osmanlı tarihinde Üsküdar'da yapılan bir diğer tören sefere çıkış ile ilgili olan sefer-i hümayun törenleridir. Sefer-i hümayunlar Osmanlı padişahlarının ordularının başında bizzat komuta ettiği seferler olup, Osmanlı tarihinde padişahlar kuruluştan itibaren XVII. yüzyılın sonlarında kadar seferlere katılmışlardır. Bu seferlerden Anadolu, İran ve Mısır istikametine doğru yapılanların başlangıç noktası Üsküdar olmuştur.¹⁴⁹

Sultan I. Mahmud'un saltanatında üç cephede (Rusya, İran ve Avusturya) savaşlar yapılmakla birlikte, padişah bu seferlerden hiç birine bizzat katılmamıştır. Bu sebeple Sultan I. Mahmud döneminde Üsküdar'da padişahın katılımıyla gerçekleştirilen bir sefer-i hümayun töreni olmamakla birlikte, padişahın sefere gidecek sadrazam ve komutanları uğurlamak için geldiği Üsküdar'da törenlerin yapıldığı görülmektedir.¹⁵⁰ Örneğin Subhî Tarihi'nde geçen bir örnekte H.1152/M.1739-1740 tarihinde ordunun sadrazam maiyetinde Davud Paşa sahrasında toplandığı ve buraya gelen padişahın katılımıyla sefer-i hümayun töreninin icra edildiği anlaşılmaktadır.¹⁵¹ Yine döneme ait belgelerde sefer hazırlıkları ile ilgili birçok örnek bulunmaktadır.¹⁵² Bu belgelerde orduların toplanma mekanı olarak Üsküdar sahrası ya da Davutpaşa sahrasının isimleri geçmektedir.¹⁵³ Örneğin H. 1150/M. 1737 tarihinde İran seferi için gerekli topçu kuvvetlerinin Üsküdar'dan Merzifon, Tokat ve Ankara bölgesine gitmeleri için Davut Paşa sahrasında toplanmaları için münadiler aracılığıyla tebligatlarda bulunulmuştur.¹⁵⁴ Yine H. 1156/M.1742 tarihinde Rumeli sipahi Ocağı neferlerinin Üsküdar sahrasından toplanmaları ile ilgili emirname bulunmaktadır.¹⁵⁵ H. 1148/M. 1735 tarihli başka bir belgede ise donanma kalyonları için gerekli malzemelerin Üsküdar korusundan getirilmesi istenmektedir.¹⁵⁶

Elçi Kabul Törenleri

1.3. Osmanlı diplomasisinin önemli kaidelerinden birisi olan elçi kabulleri, devletin her dönemde üzerinde ciddiyetle durduğu konulardan birisi olmuştur. Bu sebeple bu kabuller sırasında teşrifat usullerine uygun merasimler yapılırken, bu sırada yapılan karşılama törenleri elçilerin geldikleri istikamete ve ülkeye göre değişiklik gösterirdi.¹⁵⁷ Genellikle doğu yönünden gelen (İran, Buhara, Hint) elçilerin ilk olarak Üsküdar'da karşılandıktan sonra, buradan karşıya geçirilerek, bir konakta misafir edilirdi.¹⁵⁸ İşte bu karşılama sırasında başta çavuşbaşı olmak üzere belirlenen bir heyet eşliğinde alayla alınan elçilere uygun merasimler tertip edilirdi.¹⁵⁹

Sultan I. Mahmud'un saltanatında da Üsküdar elçi kabulleri konusundaki bu önemini muhafaza etmiş ve özellikle İran canibinden gelen elçilerin karşılanarak, ağırlandığı yer olmuştur. Bu konuda belgelere yansıyan örneklerde, gelen elçilerin karşılanması ile ilgili görevliler,¹⁶⁰ elçilerin karşılanması,¹⁶¹ ağırlanışı, misafir edilmeleri,¹⁶² kendilerine mihmandar tayin edilişi,¹⁶³ belirlenen konaklara yerleştirilmeleri,¹⁶⁴ getirdikleri

hediyeler ve elçilere yapılan masraflar¹⁶⁵ vs. gibi kayıtlara rastlamak mümkündür.¹⁶⁶ Bu belgelerde elçiler ile ilgili masrafların tamamının veya bir kısmının elçilerin geçeceği bölge halkından karşılanması istenmektedir.¹⁶⁷ Yine bu törenler ile ilgili günlüklere yansıyan kayıtlar vardır.¹⁶⁸ Dönemin kaynaklarından Şemdanizâde'de 1153/1740 tarihinde payitahtta gelen İran elçisi için Üsküdar'da düzenlenen merasimde Topthane'den üç yüz pare top atıldığı ve yine Kurşunlu-Mahzen ve Tersane'den toplar atıldığı belirtilmektedir.¹⁶⁹

3.4. Biniş-i Hümayun Törenleri

Biniş,¹⁷⁰ Osmanlı padişahlarının at veya saltanat kayığı ile günü birlik yaptıkları gezilere verilen isim olup,¹⁷¹ bu saltanat kayığını takip eden ve içerinde padişahın hizmetini gören kişiler tarafından diğer saltanat kayıklarıyla oluşturulan alaylara ise "*biniş-i hümayun*" denilirdi.¹⁷² Kendinden önceki padişahlarda olduğu gibi binişler, Sultan I. Mahmud'un da günlük hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede günlüklerden elde edilen bilgilere göre Sultan I. Mahmud'un sarayda çok fazla kalmadığı ve sürekli binişler yoluyla İstanbul çevresindeki köşk ve kasırlara gittiği ve zamanının büyük bir kısmını buralarda geçirdiği anlaşılmaktadır.¹⁷³ Yine kaynaklara göre, klasik binişlerin arttığı yaz aylarında, Sultan I. Mahmud'da daha fazla biniş gerçekleştirmiştir. Genel olarak yapılan bu geziler, Topkapı Sarayı'na bağlı ve çevresinde yer alan kasır, köşk ve bahçeler ile Beşiktaş, Boğaziçi ve Eyüp Sahillerine yakın yerlere yöneliktir. Sultan I. Mahmud'un biniş yerleri hakkında dönemin ruznâmelerinde oldukça geniş bilgiler yer almaktadır. Buna göre gezilerin başlıca mekânları, saray içinin yanı sıra, İstanbul çevresindeki yeşil alanlar, İncili Köşkü, Sepetçiler Kasrı, Ağabahçesi, Gülhâne, Davut Paşa Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş, Şerefâbâd, Neşet- âbâd, Karaağaç, Göksu, Tepebaşı Yalı Köşkü, Bebekbahçesi, Soğukçeşme, Şevkiye, Defterdar İskelesi, Mahbûbiye, Kozbekçiyan, Mehmet Paşa Kasrı, Bahariye, Topkapı, Çırağan Sarayı, Beğlerbeği Sarayı, Salih Ağa Yalısı, Fıstıklı Bahçe, Reis Tepe gibi İstanbul'un her iki tarafındaki mevkilerdir.¹⁷⁴

Padişahın en çok gerçekleştirdiği biniş yerleri ise, Sepetçiler, Ağabahçesi, İncili, Gülhâne, Dolmabahçe, Mahbûbiye köşkleridir.¹⁷⁵ Sultan Mahmud'un gittiği bu biniş yerlerinde cirit başta olmak üzere, pehlivan güreşleri, ok, top, tüfek, gülle ve humbara atışları, tomak ve kütük gibi çeşitli oyunlar oynanır, yemekler yenir ve fasıllar gerçekleştirdiği görülmektedir.¹⁷⁶ Özellikle XVII. yüzyıl padişahlarının çok sık biniş gerçekleştirdiği Üsküdar ise, yukarıda görüldüğü üzere padişahın binişlerde çok sık gitmediği bir yer olmasına karşın, döneme ait kaynaklarda Üsküdar'da gerçekleştirilen örnekler mevcuttur. Buna göre padişahın bölgede biniş gerçekleştirdiği yerler arasında Hümayunabad bahçesi,¹⁷⁷ Neşet-abad Kasrı¹⁷⁸ Göksu Kasrı,¹⁷⁹ Şevk-âbâd Kasrı,¹⁸⁰ Mehmed Paşa

Sultan I. Mahmud'un biniş yerlerinden Göksu Deresine ait bir görünüm¹⁸⁴

Kasrı¹⁸¹ ve Tokat bahçesi¹⁸² geçmektedir. En çok tercih ettiği biniş yerleri ise Mehmed Paşa Kasrı, Yemişçibağı ile Beylerbeyi Sahilsarayı'dır.¹⁸³

3.5.Cuma Selâmlıkları

Sultan I. Mahmud döneminde halkla hükümdarın kaynaşmasını sağlayan önemli uygulamalardan birisi de Cuma selâmlıkları olup, padişah kendinden önceki padişahlar gibi Cuma namazlarını halkla birlikte büyük bir camide kılmaya dikkat etmiştir. Padişahın bu amaçla gittiği camilerde tertip edilen alaya "*Cuma namazı alayı*," ya da "*Cuma selâmlığı*" denilirdi.¹⁸⁶ Cuma selâmlıkları Sultan I. Mahmud'un da devam ettirdiği halka açık merasimlerden biri olmuştur.

Döneme ait ruznâmelerden yaptığımız tespit ve incelemelere göre, Sultan I. Mahmud her hafta bir başka camiye gitmiştir. Ancak bunların içerisinde en çok gidilen cami, diğer padişahlarda olduğu gibi, siyasî miras ve kutsallığından dolayı Ayasofya Camii idi. Sultan I. Mahmud'un Ayasofya'dan sonra en çok cuma selâmlığına çıktığı camiler Beşiktaş Camii, Sultan Ahmed Camii, Yeni Camii, Bayezid Camii, Eyüp Sultan ve Fındıklı Kazasker camileridir.¹⁸⁸

Sultan Mahmud'un Üsküdar'da Cuma selâmlığı düzenlettirdiği iki cami mevcuttur. Bunlar; Günümüzdeki Beylerbeyi Camii mahfilinde bulunan ve kendisinin yeni bir hünkâr mahfili yaptırdığı İstavroz Camii¹⁸⁹ ile, Anadolu Hisarı Salacak'daki Fatih Sultan Mehmed Camii'dir.¹⁹⁰ Bunların dışında nadiren de olsa Atik Valide Camii/Toptaşı camii ile Yeni Valide Camii'de Sultan Mahmud'un Cuma selâmlıklarını gerçekleştirdiği yerlerdendir.¹⁹¹ Kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla, Sultan'ın hemen hemen hiç aksatmadan devam ettirdiği Cuma selâmlığı, dinî, hukukî ve özellikle toplumsal- kültürel yönü olan bir uygulamadır. Döneminde uygulanan bu ibadetin halk-hükümdar

Sultan I. Mahmud'un biniş yerlerinden Kavak Sarayı'na Ait Bir Görünüm¹⁸⁵

bütünleşmesi, âdil bir idarenin sağlanması ve halkın hakkını arayabilmesi açısından son derece yararlı bir fırsat ve vesile olmuştur.¹⁹²

4.Sultan I. Mahmud'un Üsküdar ve Çevresine Yaptığı Geziler

Osmanlı padişahlarının günlerini nasıl geçirdiklerine dair vekâyiname veya ruznâme¹⁹⁴ denilen ve padişahların günlük hayatlarını gösteren eserler vardır. Bu eserler aynı zamanda, padişahla hükümet arasındaki muameleler ile dönemdeki durumu da kısaca yansıtan eserlerdir. Bu eserlerden edindiğimiz bilgilere göre günlük hayatlarında genellikle sıkı protokol kuralları dâhilinde yaşayan Osmanlı padişahlarının gün içerisinde tüm faaliyetleri günlük programlarına göre belirlenmiştir.¹⁹⁵ Eldeki mevcut bilgilere göre harem halkı kendilerine ait odalarda ibadet, okuma, eğlenme ve günlük uğraşlarla hayatlarını geçirirlerdi. Padişah ve ailesi bahar ve yaz aylarında boğazda veya kırlarda gezilere çıkar ve buralarda oynanan oyunlarla eğlenerek hoşça vakit geçirirlerdi.¹⁹⁶ Bunların yanı sıra sarayda kimi geceler musikî toplantıları ve herkesin katıldığı saz eğlenceleri ile köçek, tavşan, matrak ve kalyanço gibi oyunlar oynanırdı.¹⁹⁷

Osmanlı sarayında padişahlar saraydaki herkes gibi, gün doğmadan kalkıp sabah namazını kıldıktan sonra, kiler odasında hazırlanmış olan kahvaltısını tek başına yapardı.¹⁹⁸ Osmanlı tarihinde padişahlar gündüzleri saray dışında herhangi bir yere çıkmayacaklar ise harem dairesine bitişik olan mabeyn dairesinde vakit geçirirler ve çoğunlukla çalışmalarını burada gerçekleştirirlerdi.¹⁹⁹ XVIII. yüzyılın önemli padişahlarından biri olan Sultan I. Mahmud'un günlük yaşantısı da hemen bütün padişahlar gibi bu şekilde geçerdi. Günlüklerden Sultan I. Mahmud'un eğlencelere düşkün olduğu²⁰⁰

Sultan I.
Mahmud'un
Cuma selamlıklarını
gerçekleştirdiği
İstavroz Camii¹⁹³

ve neredeyse sarayda hiç kalmadan Boğaziçi sırtlarındaki köşklere giderek akşama kadar eğlendiği, ya da göç-i hümayun/nakl-i hümayun denilen göçler yapmak suretiyle bir süre oralarda kaldığı görülmektedir.²⁰¹ Hatta padişahın daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere bu tür geziler ve eğlenceler için pek çok saray, köşk ve kasrı tamir ettirmiştir. İşte padişahın günlük yaşantısında tercih ettiği yerlerden birisi de Üsküdar olup, döneme ait günlüklerinden onun Üsküdar'a ilk gelişi 29 Şaban 1143 (9 Mart 1731) tarihlidir. Buna göre Beylerbeyi'nde bulunan Kapdan Mustafa Paşa Yalısı'na gezen Sultan I. Mahmud ardından Nevşehirli İbrahim Paşa'nın Hümayun-âbâd olarak isimlendirdiği karşı taraftaki Bebek mahallesine uğramıştır. Yine buradan sandalla hareket ederek Göksu Kalesi'ne giden padişah için Rumeli ve Anadolu hisarlarından top atışları yapılırken,²⁰² padişah Şemsi Paşa semti yoluyla Şeref-âbâd'a gelmiştir. Padişahın Göksu Kasrı'na yaptığı bir başka biniş tarihi olarak 1 Zilkade 1143 (8 Mayıs 1731) tarihi geçmektedir. Yine Anadolu ve Rumeli hisarlarından atılan topların eşliğinde hareket eden Sultan I. Mahmud, Macar bahçesinde kurulan sayebandan atışları izledikten sonra Yuşa Tepesi'ni ziyaret ettikten sonra Tokat Bahçesi'ne geçtiği biniş tarihi ise 16 Zilhicce 1143 (22 Haziran 1731)'dir.²⁰³

Sultan I. Mahmud'un Üsküdar'da en çok tercih ettiği biniş yerleri Üsküdar Bahçesi'ndeki Mehmed Paşa Kasrı,²⁰⁴ buradan gidilen Yemişçiabaşı Bağ'ı ile Beylerbeyi Sahil-sarayı²⁰⁵ ve burada yer alan Havuzbaşı ve Bağ Köşkü'dür. Padişahın bu geziler sırasında ilk ve kısa süreli dinlenme yerleri ise Üsküdar Sarayı içerisinde bulunan Lalelik, Limonluk gibi bahçelerdir.²⁰⁶ Ruznamelerinde padişahın her ay en az bir kez bu bölgelere geldiği görülürken bu ziyaretler yaz aylarında yoğunlaşmaktadır.²⁰⁷

Padişahların günü birlik gerçekleştirdikleri bu binişlerin yanı sıra, şehzadeler ve harem üyeleri ile birlikte giderek bir süre kaldıkları gezilere göç-i hümayun ya da

nakl-i hümayun denilir. Kaynakların işaret ettiğine göre 1147/M. 1734 tarihinde göç-i hümayun²⁰⁸ ile ilk kez saraydan ayrılan Sultan I. Mahmud'un, Üsküdar'a ilk nakli 27 Muharrem-23 Safer (19 Haziran-15 Temmuz) tarihleri arasında olup, gidilen yer ise Beylerbeyi Sarayı'dır.²⁰⁹ Burada 26 gün kalan padişah, 24 Muharrem- 5 Safer 1150 (24-Mayıs-4 Haziran 1737)'de göç-i hümayunla Üsküdar Sarayı'nda ikamet etmiştir.²¹⁰ Üsküdar'a gerçekleştirdiği bir başka göç-i hümayun ise H. 1153/M. 1740 tarihli olup, Üsküdar'daki Kavak bahçesi denilen saraya yapılmıştır. Burada 5 gün kadar kalan padişah, oradan Neşet-âbâd'a Sahil Sarayı'na intikal etmiştir.²¹¹ Yine 11-21 Cemaziyülevvel 1154 (25 Temmuz-4 Ağustos 1741) tarihlerinde muhtasar nakl-i hümayun ile Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan padişah,²¹² 6 Rebiülahir-6 Cemaziyülevvel 1155 (10 Haziran-9 Temmuz 1742) tarihli göç ile Üsküdar Sarayı'ndaki ikameti 15 Haziran'dan itibaren Beylerbeyi Sarayı'nda devam ettirilmiştir.²¹³ Yine 1744, 1745 ve 1746, 1752 ve 1754 tarihlerindeki nakl-i hümayunları da Beylerbeyi Sarayı'na olmuştur.²¹⁴ Görüldüğü üzere padişahın Üsküdar'a yaptığı göç-i hümayunların ortalama 15-25 gün arasında olduğu ve genellikle yaz aylarında (Haziran, Temmuz, Ağustos) gerçekleştirildiği görülmektedir. Rakamlarla söyleyecek olursak, padişah ve ailesi 1735'de 26, 1737'de 11, 1741'de 10, 1742'de 29, 1744'de 7, 1745'de 14, 1746'da 27, 1752'de 21, ve 1754 yılında 25 gün Üsküdar'da ikâmet etmiştir. Padişah bu ikâmetleri sırasında rutin işlerini aksatmadan devam ettirirken, yine bu göç günlerinde Üsküdar veya Beylerbeyi'nden hareket ederek, Şevk-âbâd Kasrı'na,²¹⁵ Göksu'ya,²¹⁶ Bebek Bahçesi'ne²¹⁷ vs. binişler düzenlemiştir.²¹⁸ Padişah bu biniş yerlerinde kendi için düzenlenen eğlence ve kutlamaları keyifle izlemiştir.²¹⁹

Padişahın Üsküdar göçlerinde Göksu ve buradaki kasırlar ile Sadık Ağa yalısı çok sık kullandığı dinlenme yerleridir. Sultan I. Mahmud'un bu gezileri sırasında oynanan başlıca oyunlar; kütük darbı, kılıç çalma, cirid, satranç, mızrak, tüfenk atışları, tomak ve kol oyunlarıdır. Günlüklerinden padişahın bu oyunlardan en çok cirid ve tomak oyununu sevdiği ve gittiği her yerde bu iki oyunun oynandığı görülmektedir.²²⁰ Ama kaynaklara yansıyan en büyük eğlencesi satranç oyunu ile mehtap seyridir.²²¹ Padişahın Göksu'da bu eğlencelerden tüfenk atışlarına katıldığı²²² denizde tutulan balıkları yediği, cambazların gösterilerini izlediği, musikî eğlencelerini dinlediği, satranç oyunlarını izlediği görülmektedir.²²³

Yine padişahın Üsküdar'da daha seyrek olarak gittiği mekânlar arasında; Şemsi Paşa/Şeref-abad Kasrı,²²⁴ Çengelköy'deki Hatice Sultan Yalısı/Sarayı ile Kuleli/Kullebahçe²²⁵ bulunmaktadır. Bunlar dışında Beykoz ve buradaki Gümrük Emini, İshak Ağa'nın Yalısı, Çubuklu, Vaniköy, Fıstıklı İvaz Mehmed Paşa-zade İbrahim Efendi Köşkü, Fenerbahçesi ve İbrahim Ağa çayırı, Kandilli, Tokad Bahçesi'de bulunmaktadır. Bu mekânlar aynı zamanda Padişahın Surre-i hümayun' un Üsküdar'a naklini temaşa ettiği yerlerdir.²²⁶

Sonuç

Sonuç olarak tarihi dokusu ve şehir yapısıyla İstanbul'un fethinden itibaren pek çok padişahın gözde mekânlarından birisi olan Üsküdar bu konumunu Sultan I. Mahmud'un saltanatında da muhafaza etmiştir. Bu dönemlerde bir kaza merkezi olan Üsküdar'da İstanbul'un diğer bölgelerinde yaşanan toplumsal ve ekonomik gelişmelerin benzerleri yaşanırken, Sultan I. Mahmud aldığı sıkı tedbirler ile bu tür olayların önüne geçmeye çalışmıştır. Yine günlüklerinden gezmeye ve eğlenceye düşkün bir padişah olduğunu çıkardığımız padişahın saltanatın Üsküdar günlük gezileri (biniş) ve göç-i hümayunların da sıkça tercih ettiği mekânlar arasında yer almıştır. Bölgede en çok gittiği yerler olarak; Mehmed Paşa Kasrı, Tokat Bahçesi, Göksu Kasrı, Küçükü Kasrı ve Beşiktaş Sahilsarayını gösterebiliriz. Ayrıca Üsküdar'da bu amaçlar için yeni köşk ve kasırlar inşa ettiren padişah, eskilerini de tamir ettirmiştir. Yine Sultan I. Mahmud döneminde bölgeyi önemli kılan unsurlardan birisi de Üsküdar'ın daha önceki dönemlerde olduğu gibi törenlerin yapıldığı bir merkez olmasıdır. Buna göre bu dönemde Üsküdar'da saray dışında icra edilen biniş, sefer gidişi, elçi kabulü, surre alayları ve Cuma selâmlıkları gibi merasimlerin gerçekleştirildiği mekândır. Tüm bu yönleriyle 1730-1754 tarihleri arasında önemli toplumsal ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı, padişahın devlet işlerinde uzaklaşarak dinlenebildiği, önemli törenlerin icra edildiği Üsküdar'ın Sultan I. Mahmud'un hayatında oldukça önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz.

Dipnotlar

- 1 İsmail Hakkı Kurtuluş, "Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizâde ve Kısıklı'daki Kültür Mirasımız", *Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 386.
- 2 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I-II.
- 3 Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, I-III.
- 4 Vakanüvis Mehmed Subhî Efendi, *Suphi Tarihi* (haz. Mesut Aydın), İstanbul 2007.
- 5 Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-i Tevârih* (yay. M. Münir Aktepe), I-IV, İstanbul 1974-1978.
- 6 İzzî Süleyman Efendi, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1199.
- 7 Sırkâtibi Hıfzî, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koleksiyonu, nr. 197/III.
- 8 Sırkâtibi Yenişehirli Mehmed, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Darü'l-Kütübi'l-Mısıriyye, Tarihu Türkî-M., nr. 41
- 9 adı Ömer Efendi, "Mahmud I. Hakkında 1157/1744-1160/1747 Arası Ruznâme" (haz. Özcan Özcan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1965; Kadı Ömer Efendi, "Ruznâme-i Sultan Mahmud Han (Mahmud I. Hakkında 1153/ 1740-1157/1744 Arası Ruznâme)" (haz. Yavuz Oral), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1966.
- 10 Selâhi, *Zapt-ı Vekayî-i Yevmiye*, İstanbul Üniv. Ktp. TY. nr 2518, İstanbul t.y.

- 11 Dündar Alikılıç, "Osmanlı Saray Törenlerinin Üsküdar'a Yansıması", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 90-97; Yine bk. "Üsküdar Hasbahçeleri", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2006, I, 425-438.
- 12 Tuba Çavdar, "Osmanlı Döneminde Üsküdar'da Kurulmuş Kütüphaneler", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 77-84.
- 13 Fikret Sarıcaoğlu, "Üsküdar'da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selâmlıklar (XVIII. Yüzyıl)", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, II, 79-98.
- 14 www.antikistanbul.com/Kuşbakışı Üsküdar Meydanı (13.11.2014.)
- 15 [Bilgicesmesi.blogcu.com /Kız Kulesi](http://Bilgicesmesi.blogcu.com/KızKulesi) (13.11.2014).
- 16 [Masaduwarkagıtları.com/Kız kulesi](http://Masaduwarkagıtları.com/Kızkulesi) (13.11.2014).
- 17 Sırkâtibi Hıfzî, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koleksiyonu, nr. 197/III, vr. 37b; Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mürîti-i Tevârih*, (Yay. M. Münir Aktepe), İstanbul 1978, II, 2-11; M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958, s. 33-35.
- 18 Sultan I. Mahmud dönemi ıslahat hareketleri için bk. Uğur Kurtaran, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, Winter 2013, p. 167-179.
- 19 Uğur Kurtaran, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Ankara 2014, s. 96-97.
- 20 Sultan III. Ahmed (28 Eylül 1730) tarihinde gerçekleşen Patrona Halil İsyanı ile tahttan indirilmiştir, M. Münir Aktepe, "Ahmed III", *DİA*, İstanbul 1989, I, 37; Ayrıca isyan ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958; Bekir Sıtkı Baykal, "Patrona Halil İsyanı İle İlgili Kaynaklar Hakkında", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1952, s. 177-182; Reşat Ekrem Koçu, *Devlet Gücünü Kemirenler: Patrona Halil, Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı*, İstanbul 1967; Robert W. Olson, "The Esnaf and the Patrona Halil Rebellion of 1730: A Realignment in Ottoman Politics?", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 17: 3 (1974), S. 329-344; Songül Çolak, "Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-i Tahttaki Etkileri", *Türkler*, Ankara 2002, XII, 525-530; Abdülkadir Özcan, "Patrona İsyanı", *DİA*, İstanbul 2007, 34, 189-192; Selim Karahasanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyânına Dair Yeni Bulgular: İsyânına Dair Yeni Bulgular: İsyânın Organizatörlerinden Ayasofya Vaizi İspirizâde Ahmed Efendi ve Terekesi", *OTAM*, 2008, sy. 24, s. 97-128; Aynı müellif, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanı Üzerine Yeni Bir Eser: Vâkıa Takrîri Bin Yüz Kırk Üç'de Terkîb Olunmuştur", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, sy. 46, s. 179-187.
- 21 M. Münir Aktepe, "Mahmud I", *İA*, İstanbul 1989, VII, 164.
- 22 *BOA. HH.* nr. 6/49.
- 23 Vakânüvis Mehmed Subhi Efendi, *Suphi Tarihi*, (Haz. Mesut Aydın), İstanbul 2007, s. 224, 241, 446; Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-i Tevârih*, İstanbul 1978, II, 38.
- 24 bk. *BOA. C. DH.* nr. 52/2563; nr. 203/10132; *BOA. C. ZB.* nr. 91/4543; 90/4455.
- 25 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1995, V, s. 325.
- 26 *BOA. A. DVNS. MHM.* d. nr. 126, s. 44-45.
- 27 Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", *DİA*, İstanbul 2000, XXVII, 351.
- 28 Bu konuda padişahın daha önceki dönemlerde de sıkça uygulanan İstanbul'a ev göçüyle gelenlerin hemen avdet ettirilmesi ile iş takibi için sadece erkeklerin gelmesi ve iş sahipleri dışında payitahta seyahatin yapılması gibi yasaklar getirdiği bilinmektedir, bk. Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 105.
- 29 Bu konuda çıkarılan yasaklar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 104-106.
- 30 bk. "Üsküdar kazasında Adalar nahiyesine tabi...", *BOA. C. ADL.* nr. 6/389; *BOA. AE. SMHD.İ.* nr. 46/ 4577; Bu arada I. Mahmud'un saltanat yıllarında (1143-1168/1730-1754) Edirne'ye bağlı Üsküdar isminde bir nahiye mevcut olup, bunun konumuz olan Üsküdar ile alakası yoktur, Bununla ilgili

- birkaç belge için bk. "Edirne'nin Üsküdar nahiyesinde vaki....", *BOA. C. EV.* nr. 376/ 19070; "Edirne'nin Üsküdar nahiyesine tabi sofular karyesinde...." *BOA. AE. SAMD. III.* nr. 34/ 3258.
- 31 bk. "İzinsiz olarak Tosya'dan Üsküdar'a gelip Mehmed Paşa Mahallesi'ne yerleşen Osman, Hasan.....", *BOA. C. DH.* nr. 149/7436.
- 32 bk. *BOA. AE. SMHD. İ.* nr. 152/ 11385; 25/ 1474.
- 33 *BOA. C. SM.* nr. 41/2093.
- 34 Bu konuda Üsküdar'da vergilerini eksiksiz olarak verdikleri halde Üsküdar subaşı tarafından cebelü akçesi talebiyle tazyik edilen esnafın şikâyetlerini içeren arzuhal için bk. *BOA. C. ZB.* nr. 32/ 1551.
- 35 *BOA. AE. SMHD.İ.* nr. 134/ 9842; *BOA. C. NF* nr. 34/ 1662.
- 36 bk. *BOA. AE. SMHD. İ.* nr. 155/ 11587.
- 37 bk. "Ahaliden talep olunan menzil bargirleri hakkında...", *BOA. AE. SMHD. İ.* nr. 61/ 3876; Ayrıca bu konuda bk. *BOA. C. EV.* nr. 274/ 13984.
- 38 *BOA. AE. SMHD. İ.* nr. 87/ 5899.
- 39 *BOA. C. ML.* nr. 441/17798.
- 40 *BOA. C. BLD.* nr. 126/ 6297.
- 41 bk. "Üsküdar Kirişçi esnafıyla kasap esnafı beyninde yolsuzluğun izalesi hakkında buyuruldu", *BOA. AE. SMHD. İ.* nr. 19/ 1087.
- 42 bk. "Üsküdar'da fuhuş ile şöret aldığı ilamla sabit olan iki fahişenin Limni adasına sürülmeleri", *BOA. C. ZB.* nr. 25/ 1236; Yine bk. *BOA. C. BLD.* nr. 94/ 4653.
- 43 bk. "Üsküdar'a Mirasyedi denmekle bilinen kasap Mehmed'in etin okkasını 18 akçeye satmasından dolayı Seddülbahir'e kalebend edilmesi", *BOA. C. BLD.* nr. 130/ 6463; Yine başka kalebend cezaları için bk. *BOA. C. BLD.* nr. 62/ 3077; *BOA. C. ZB.* n.r 75/3719.
- 44 *BOA. C. BLD.* nr. 152/7597.
- 45 bk. "Üsküdar sığır kasaplarından olup dükkanında sığır eti bulundurmamak suretiyle halkın sıkıntısına sebep olmasından dolayı...", *BOA. C. BLD.* nr. 94/ 4653.
- 46 Belge için bk. *BOA. C. ADL.* nr. 6/389.
- 47 bk. Selâhi *Zapt-ı Vekayî-i Yevmiye*, İstanbul Üniv. Ktp. TY. nr 2518, İstanbul t.y; Sirkâtibi Hıfzî, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koleksiyonu, nr. 197/III; Sirkâtibi Yenişehirli Mehmed, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Darü'l-Kütübî'l-Mısıriyye, Tarihi Türkî-M., nr. 41; Kadı Ömer Efendi, "Mahmud I. Hakkında 1157/1744-1160/1747 Arası Ruznâme" (haz. Özcan Özcan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1965 (Bundan sonra *Ruznâme 1965*); Kadı Ömer Efendi, "Ruznâme-i Sultan Mahmud Han (Mahmud I. Hakkında 1153/ 1740-1157/1744 Arası Ruznâme)" (haz. Yavuz Oral), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1966 (Bundan sonra *Ruznâme 1966*).
- 48 Örneğin H. 1161/M. 1748 tarihli bir belgede "han, bekar odaları, cami, imaret vs. gibi yerlerde son iki sene içerisinde vefat eden kimsesizlerin cenaze masraflarının devlet tarafından karşılandığı belirtilmektedir", bk. *BOA. C. BLD.* nr. 70/ 3456.
- 49 *Ruznâme 1965*, s. 65, 82, 89.
- 50 *BOA. C. BLD.* nr. 86/ 4289; Ayrıca bk. "İstanbul, Üsküdar ve Galata tevabiinde yanmış ve yıkılmış evlerin yerlerine yenileri yapılırken...", *BOA. C. BLD.* nr. 62/ 3077.
- 51 *BOA. C. EV.* nr. 619/31230; nr. 583/29445.
- 52 *BOA. HH.* nr. 6/123.
- 53 Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 630-631.
- 54 Şemdani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *a.g.e.*, s.143; Necdet Sakaoğlu, "Mahmud I", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 56.

- 55 BOA. C. ML. nr. 330/13545.
- 56 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 102-103.
- 57 1965 tarihli Ruznâme'ye göre 1744-1747 yılları arasında 21 yangın hadisesi yaşanmıştır, bk. *Ruznâme 1965*, s. 19, 20, 22vd; Yine 1966 tarihli Ruznâme'ye göre 1740-1744 tarihleri arasında İstanbul'da 29 yangın olayı gerçekleşmiştir, bk. *Ruznâme 1966*, s. 17,22, 23 vd.
- 58 1730-1744 yıllarını kapsayan 14 yılda Subhî Tarihi'ne göre 11 yangın tespit edilmiştir, bk. Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, muhtelif kısımlar; Yine Şemdani-zâde'nin eserinde 1730-1754 yılları arasında 7 yangın hadisesinin gerçekleştiği belirtilmiştir, bk. Şemdani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *a.g.e.*, muhtelif kısımlar.
- 59 bk. "Üsküdar'da azim harik vâki olup büyük dükkân muhterik oldu", *Ruznâme 1965*, s. 17; Yine diğerleri için bk. s. 34, 56, 76, 84.
- 60 BOA. C. BLD. nr: 140/6961.
- 61 bk. "Üsküdar yangınında ...", BOA. C. BLD. nr. 86/4289.
- 62 bk. "Boğaziçi ve Üsküdar yangınlarında...", BOA. C. SM. nr. 159/7983.
- 63 bk. "Vuku'-ı Harik der-Üsküdar", Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 655.
- 64 İstanbul, Üsküdar ve Galata tevabiinde yanmış ve yıkılmış evlerin yerlerine yenileri yapılırken...", BOA. C. BLD. nr. 62/ 3077.
- 65 Ayrıntılar için bk. Orhan Sakin, *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul 2002; Yine yaşanan depremler ve padişahın tutumları için bk. Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 129-131.
- 66 Sultan I. Mahmud döneminde mali alanda getirilen yasaklar için bk. Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 104-105.
- 67 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 321.
- 68 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 118/ 8568; nr. 10/662; nr. 225/ 17896; BOA. C. EV. nr. 191/ 9549.
- 69 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 23/1328; nr. 164/ 12415; BOA. C. EV. nr. 274/ 13984.
- 70 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 25/1506; 30/ 1811.
- 71 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 44/ 2609; BOA. C. EV. nr. 540/ 27273.
- 72 BOA. C. EV. nr. 308/15671.
- 73 BOA. C. DH. nr. 40/1954.
- 74 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 16/ 1473; nr. 46/ 4577; BOA. C. MF. nr. 119/5949.
- 75 BOA. AE. SMHD. İ, nr. 118/8568.
- 76 bk. "Üsküdar'da Şeyh Mehmet Efendi Camii'nde Civan Kapıcıbaşı-zâde Yusuf Ağa evkafından meşrut vazife ile imamet cihetinin tevcihi", BOA. C. EV. nr. 551/ 27814; Yine benzer örnekler için bk. BOA. C. EV. nr. 568/28673; nr. 538/27182; nr. 660/33300; nr. 540/ 27273; nr. 400/20292; nr. 308/15671; nr. 210/10484; nr. 627/31604; BOA. AE. SMHD. İ, nr. 10/662;
- 77 BOA. C. AS. nr. 132/4520.
- 78 BOA. C. AS. nr. 224/ 9542.
- 79 BOA. C. DH. nr. 40/ 1955.
- 80 BOA. C. BLD. nr. 144/7161.
- 81 Örnekler için bk. BOA. C. DRB. nr. 27/320.
- 82 BOA. AE. SMHD. İ, nr. 113/ 8162.
- 83 bk."İstanbul, Galata, Üsküdar ve Haslar tevabiindeki Yahudilerin cizyeleri...", BOA. C. ML. nr. 423/17185; Yine bk. BOA. C. ML. nr. 437/17688.
- 84 BOA. C. BH. nr. 220/10226.
- 85 BOA. C. NF. nr. 7/303.

- 86 BOA. C. AS. nr. 997/ 43599; nr. 224/ 9542; BOA. C. DH. nr. 286/14261.
- 87 BOA. C. AS. nr. 255/10649; nr. 850/36379.
- 88 BOA. C. NF nr. 7/304.
- 89 BOA. C. BLD. nr. 144/7160.
- 90 Örneğin H. 1157/M. 1744 tarihinde Erzurum Seraskeri olan Vezir Ahmed Paşa maiyetinde bulunan taşçı, koruyucu ve suyalcu amelesinin bargirlerinin tayinatının karşılınması için Kars'tan Üsküdar'a kadar yol üzerinde bulunan bütün kadırlara bir hüküm göndermiştir, bk. BOA. AE. SMHD.İ, nr. 8/ 558.
- 91 Yoğurtçu başı tarafından saraya verilen Üsküdar kaymağı, süt, tereyağı ve sairenin miktarlarını gösteren belge için bk. BOA. C. SM. nr. 114/5742; Yine "Padişaha, Valide Sultan'a ve Şehzadelere verilen Üsküdar süt kaymağının ve tereyağı paralarının...", BOA. C. SM. nr.6/274.
- 92 Örneğin H. 1158/M.1745 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisinin Üsküdar'dan İstanbul'a naklini sağlamak için 12 kayak temin edilmiş ve bunların ücretleri ödenmiştir, Bununla ilgili buyruldu ve arz için bk. BOA. C. HR. nr. 95/4702; Yine bunlarla ilgili olarak bk. BOA. C. HR. nr. 184/ 9183; 62/ 3094.
- 93 BOA. C. HR. nr. 131/ 6501.
- 94 bk. "Kapıcıbaşılardan Fatsalı Ahmet Ağa...", BOA. C. NF nr. 38/1880.
- 95 BOA. C. HR. nr. 78/3844.
- 96 BOA. C. HR. nr. 173/8648.
- 97 Bkz. "Üsküdar bahçesinde bazı mahallerin tamir masrafları ile ilgili defter", BOA. C. SM. nr. 51/ 2552; nr. 151/7599; Yine bk. BOA. C. SM. nr. 60/3009; BOA. AE. SMHD.İ, nr. 45/ 2688; nr. 45/ 2686.
- 98 OA. C. EV. nr. 660/33300; Yine bk. "Üsküdar Kavak İskelesi...", BOA. C. EV. nr. 250/12591.
- 99 BOA. C. BLD. nr. 69/ 3411; Üsküdar kaynakları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Uluskan, "Üsküdar Kayıkçıları (XVIII. Yüzyıl)", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, s. 245-258.
- 100 bk. "Üsküdar postahanesi memurlarının...", nr. BOA. C. NF nr. 33/1632.
- 101 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 218/ 17295.
- 102 [www.nasihatter.com/Üsküdar_İskele_meydanı_\(14.11.2014\)](http://www.nasihatter.com/Üsküdar_İskele_meydanı_(14.11.2014)).
- 103 Abdülkadir Özcan, a.g.m., s. 352; Necdet Sakaoğlu, a.g.m., s. 329.
- 104 Uğur Kurtaran, a.g.e., s. 137.
- 105 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 45/ 2688; 45/ 2686; Soner Şahin, Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi (1703-1754), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, İstanbul 2009, s. 13.
- 106 Üsküdar'da bulunan mimari eserlerle ilgili değişik görüşler için bk. Mehmet Nermi Haskan'a göre; "14 yalı, 35 köşk, 6 kasr, 29 saray, 17 konak ve meşhur kimseler ait 9 ev", bk. Mehmet Nermi Haskan, a.g.e., s. 1313-1456; İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre ise; Üsküdar'daki saray, konak, köşk gibi eserlerin toplam sayısı 85 adettir, bk. İbrahim Hakkı Konyalı, s. a.g.e., s. 145.
- 107 Dündar Alikılıç, "Üsküdar Hasbahçeleri", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2006, I, 425.
- 108 bk. *Ruznâme 1965* ve *Ruznâme 1966* muhtelif kısımlar.
- 109 *Ruznâme 1965*, s. 1; Latife Aktan, "Üsküdar'daki Çini Süslemeli Camiler", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, II, 110.
- 110 Eremyan Çelebi'den nakleden, Dündar Alikılıç, a.g.m, s. 436.
- 111 Dündar Alikılıç, a.g.m, s. 426.
- 112 Dündar Alikılıç, a.g.m, s. 430.
- 113 Necdet Sakaoğlu, "Sultan I. Mahmud", *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 2004, s. 340.
- 114 Dündar Alikılıç, a.g.m, s. 432.

- 115 Dündar Alıkcı, a.g.m, s. 433.
- 116 Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *a.g.e.*, s.124-125.
- 117 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s.138.
- 118 Kadir Öztürk, "Üsküdar Harem Sertinin Tarihi Gelişimi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2008, s. 334.
- 119 Enis Karakaya, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012, 42, s. 370.
- 120 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s.137-138.; Ayrıntılı bilgi için bk. İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1945.
- 121 Aktan Müge Yılmaz, "Reşat Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi" Adlı Eserine Yansıyan Üsküdar Manzaraları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, sy. 17, Bahar 2011, s. 233; Esra Yücel, "Üsküdar Hamamları ve İcadiye Dağ Hamamı: Çevresel Yapılar, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2008, s. 38.
- 122 Salim Aydüz-Zeliha Kumbasar, "Üsküdar Semtinde Bulunan Muvakkithaneler ve Güneş Saatleri", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 67.
- 123 Enis Karakaya, a.g.m, s. 368.
- 124 Fikret Sarıcaoğlu, a.g.m, s. 83.
- 125 Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâti Efendi, Süleymân Besim Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimârî Yapılar* (haz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul 2001, s. 63-64; "I. Mahmud", *Osmanlı/Hanedan*, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, XII, 186; Ayrıca Osmanlı tarihi boyunca İstanbul'da yapılan camiler için bk. Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, t.y., s. 41-44
- 126 Mehmet Nermi Haskan, *a.g.e.*, s. 947; Tuba Çavdar, "Osmanlı Döneminde Üsküdar'da Kurulmuş Kütüphaneler", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 81; Tahsin Yazıcı, a.g.m, s. 130; Ayrıca Osmanlı dönemi kütüphaneleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi*, II, İstanbul 1988; Yine Üsküdar'da bulunan kütüphaneler ile ilgili olarak bk. Nimet Bayraktar, "Üsküdar Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, sy. XVI, Ankara 1982, s. 45-61.
- 127 bk. Nimet Bayraktar, a.g.m, s. 46.
- 128 bk. *BOA. C. EV*. nr. 587/29601; Mehmet Nermi Haskan, *a.g.e.*, s. 920.
- 129 Enis Karakaya, a.g.m, s. 369.
- 130 Üsküdar Ayazma Sarayı'nda yapılacak olan Humbaracı kışlasının masrafları için bk. *BOA. C. SM*. nr. 168/8426.
- 131 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (yay. haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul 2009, s. 114.
- 132 Mehmet Nermi Haskan, *a.g.e.*, s. 920; Uğur Kurtaran, a.g.m, s. 175.
- 133 [Wikipedia.org/Küçüküsu Kasrı](http://www.millisaraylar.gov.tr) (12. 11.2014).
- 134 <http://www.millisaraylar.gov.tr> (14.11.2014).
- 135 Fikret Sarıcaoğlu, a.g.m, s. 84
- 136 [Gizlilikler.tr.gg./Yuşa Tepesi](http://Gizlilikler.tr.gg/Yuşa Tepesi) (12. 11.2014).
- 137 Gizlilikler.tr. gg./Yuşa Tepesi (12.11.2014).
- 138 Mehmet Mermi Haskan, *a.g.e.*, s. 947.
- 139 Dündar Alıkcı, "Osmanlı Saray Törenlerinin Üsküdar'a Yansıması", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 90.
- 140 Şemseddin Sami, *Kamus-u Türkî*, Mehmet Zeki Pakalın, "Surre", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, III, 384.

- 141 Dündar Alıkcı, a.g.m, s. 90; Osmanlı'daki Surre Alayları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara 1991.
- 142 Kâzım Çeçen, "Üsküdar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993-1994, VII, 345; Yegül, a.g.t, s. 38.
- 143 Münir Atalar, a.g.e., s. 132.
- 144 Dündar Alıkcı, a.g.m, s. 92.
- 145 Subhi Tarihi'nde geçen bu surre-i hümayun töreni için bk. "Mah-ı merkumun onuncu Çarşamba günü mu'tad üzere surre-i şerife ihrac ve enmûzec-i mahfel-i peygamber-i sahibü'l-mir'ac olan...", Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, a.g.e., s. 133-134.
- 146 BOA. C. ZB. nr. 57/2834.
- 147 *Ruznâme* 1965, s. 4.
- 148 bk. "Altıncı yevm-i erba'da vakt-i subhde kasr-ı Beşiktaş'a teşrif ve Mekke-i mükerrerme ve Medine-i münevvereye irsal olunacak surreler.....sahil-i Üsküdar'a vasil oldu", *Ruznâme* 1965, s. 59.
- 149 Dündar Alıkcı, a.g.m, s. 92.
- 150 bk. *Ruznâme* 1966, s. 58, 98, 117; *Ruznâme* 1965, s. 34, 78, 99.
- 151 bk. Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, a.g.e., s. 604-605.
- 152 bk. "İran üzerine sefer edileceğinden ordunun Üsküdar'dan Tokat'a kadar kalacağı menzilde sadaret otağı için kazık, tokmak, çatal ve çıra hazırlanması konusunda hüküm", BOA. C. AS. nr. 997/43599; BOA. AE. SMHD. İ, nr. 37/ 2235.
- 153 bk. "Nevruzda Üsküdar sahrasına gönderilmek üzere....", BOA. C. AS. nr. 800/ 33953.
- 154 BOA. C. AS. nr. 843/36028.
- 155 BOA. C. AS. nr. 1029/45143.
- 156 bk. BOA. C. BH. nr. 122/ 5902.
- 157 Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1996, XI, 111-124.
- 158 BOA. AE. SMHD.İ, nr. 93/6397.
- 159 Dündar Alıkcı, a.g.m, s. 93.
- 160 BOA. C. HR. nr. 8/1632.
- 161 BOA. C. HR. nr. 131/ 6501.
- 162 BOA. C. HR. nr. 7/304.140.
- 163 BOA. C. HR. nr. 2/95.
- 164 BOA. C. HR. nr. 134/6680.
- 165 BOA. C. HR. nr. 62/ 3094; nr. 142/ 7100.
- 166 Örneğin H. 1154 tarihli bir belgede İran'dan gelen elçinin karşılandıktan sonra Kartal'da ikâmet ettirildiği, Nazif Mustafa Efendi'nin elçiye mihmandar tayin edildiği belirtilmiştir, bk. BOA. HH. nr. 5/173.
- 167 bk. BOA. C. HR. nr. 173/ 8648.
- 168 bk. "İran canibinden vürud iden elçi..." *Ruznâme* 1966, s. 40; Yine bk. *Ruznâme* 1965, s. 55.
- 169 bk. "Acem elçisi Üsküdar'dan gelür iken olan şenlik", Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, a.g.e., s. 103.
- 170 Türkçe bir deyim olan ve "binmek" filinden gelen biniş, padişahların gezi ya da ziyaret amacıyla saraydan ayrılarak İstanbul çevresindeki herhangi bir yere gezi ve eğlence amacıyla yaptıkları gezilerdir, Şemseddin Sami, a.g.e., s. 335.

- 171 Eremyan Çelebi Kömürçüyan, *XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul 1998, s. 134-135.
- 172 Abdülkadir Özcan, "Biniş", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 184-185; Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul 2004, s. 22-23.
- 173 *Ruznâme* 1966, s. 1- 30.
- 174 *Ruznâme*, 1965, 1- 257; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 36.
- 175 *Ruznâme* 1965, s. 1-15; *Ruznâme* 1966, s. 1-257.
- 176 *Ruznâme* 1965, s. 4- 12- 13- 15; Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara 1995, s. 141.
- 177 *Ruznâme* 1965, s. 45, 67, 88.
- 178 bk. "Sekizinci yevm-i selasede sandal nişin-i azimet ve Neşed-âbâd'a teşrif", *Ruznâme* 1965, s. 4; Yine bk. *Ruznâme* 1965, s. 1, 50, 51.
- 179 bk. "Yirmi üçüncü yevm-i hamisde sandal-nişin-i azimet ve Gök-su'ya...", *Ruznâme* 1966, s. 56; Yine bk. *Ruznâme* 1966, s. 57, 58, 59, 61, 62, 64.
- 180 *Ruznâme*, 1965, s. 57; Yine bk. "Teşrif-i Hümayun be-Temâşâ-yı Şevk-âbâd", Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 226.
- 181 bk. "On sekizinci yevm-i isneynde sandal-nişin âzimet ve Defterdar İskeleyi'nde su'ud ve gülguşt-i deşt ederek pişgâh-ı saray- Davud Paşa'da vaki Kasr-ı Mehmed Paşa'ya teşrif...", *Ruznâme* 1965, s. 18; Yine bk. "Hadaik-i Üsküdar'da vaki Kasr-ı Mehmed Paşa'ya teşrif ve...", *Ruznâme* 1965, s. 49.
- 182 *Ruznâme* 1966, s. 67.
- 183 *Ruznâme* 1966, s. 50, 53.
- 184 www.istanbul.net.tr/GöksuDeresi (12.11.2014).
- 185 www.renovanews.com (13.11.2014).
- 186 Mehmet İpşirli, "Osmanlı'da Cuma Selâmlığı", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 459; Reşat Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 22; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lüğâti*, İstanbul 1986, s. 68; Dünder Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokol ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004, s. 42.
- 187 100; Ayrıntılı bilgi için bk. Necdet Sakaoğlu, "Cuma Selâmlığı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, II, 443-444.
- 188 *Ruznâme* 1965, s. 4; *Ruznâme* 1966, s. 6, 16, 17.
- 189 bk. "Yirmi dördüncü yevm-i cum'a Stavroz Camii'inde zehab ba'de eday-ı cum'a muavenet buyurdular", *Ruznâme* 1965, s. 53-54.
- 190 bk. "On beşinci yevm-i Cuma'da sandal-nişin azimet ve Anadolu'da Fatih merhumun bina eylediği cami-i şerife teşrif ve ba'de eday-i Cuma..", *Ruznâme* 1966, s. 61.
- 191 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 87.
- 192 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 42.
- 193 www.panoramia.com/İstavrozCamii (14.11.2014).
- 194 XVIII. yüzyılda sır kâtipleri tarafından tutulan ve padişahların hayatlarını gün gün anlatan eserlere verilen isimdir, Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2007, s. 105.
- 195 Efkân Uzun, "Sultan I. Mahmud'a Ait Bir Ruznâme (H. 1147/M.1734)", *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic*, Volume 8/7, Summer, Ankara, s. 694.
- 196 M. Çağatay Uluçay "Saraylı Kadınlara Ait Mektuplar Üzerinde Bir Araştırma", *V. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1960, s. 417.
- 197 Leyla Saz, *Harem'in İç Yüzü* (düz. Sadi Borak) İstanbul 1974, s. 13.
- 198 Stefan Yerasimos, *Sultan Sofraları, 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Saray Mutfağı*, İstanbul 2002, s. 27.
- 199 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 69.

- 200 bk. *Ruznâme 1965, 1966 ve Selahi* muhtelif kısımlar.
- 201 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 34.
- 202 *Ruznâme 1965*, s. 78.
- 203 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 81.
- 204 Burada yapılan tamir faaliyetleri ile ilgili bk. *BOA. AE. SMHD.İ*, nr. 107/7657.
- 205 *Ruznâme 1966*, s. 50, 53.
- 206 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 82-83.
- 207 *Ruznâme 1965*, s. 116, 159.
- 208 bk. Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 228-240.
- 209 Bu göç sırasında miri nakil hayvanlarının İstanbul'dan Üsküdar'a götürülmesi ile ilgili gerekli masraflar için bk. *BOA. C. SM.* nr. 103/5189.
- 210 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 83.
- 211 Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 627.
- 212 *Ruznâme 1965*, s. 74.
- 213 *BOA. C. SM.* nr. 44/2290.
- 214 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 86.
- 215 *Ruznâme 1965*, s. 62.
- 216 *Ruznâme 1965*, s. 62.
- 217 *Ruznâme 1965*, s. 62, 86.
- 218 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 86.
- 219 *Ruznâme 1965*, s. 52-59, 78.
- 220 *Ruznâme 1965*, s. 16,17, 19, 20 vd; *Ruznâme 1966*, s. 18, 26 vd.
- 221 Uğur Kurtaran, *a.g.e.*, s. 39.
- 222 *Ruznâme 1965*, s. 47, 58, 63.
- 223 Fikret Sarıcaoğlu, *a.g.m.*, s. 83.
- 224 *Ruznâme 1965*, s. 76, 98.
- 225 *Ruznâme 1965*, s. 67.
- 226 İzzî Süleyman Efendi, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1199, s. 36-37.

Kaynaklar

A. Arşiv Kaynakları

I. Ali Emîri Tasnifi (*BOA. AE.*)

a. I. Mahmud (*BOA. AE. SMHD.İ*)

nr. 61/ 3876; nr. 19/ 1087; nr. 152/ 11385; nr. 25/ 1474; nr. 134/ 9842; nr. 87/ 5899; nr. 155/ 11587; nr. 46/ 4577; nr. 118/ 8568; nr. 23/1328; nr. 44/ 2609; nr. 25/1506; nr. 10/662; nr. 30/ 1811; nr. 164/ 12415; nr. 225/ 17896; nr. 16/ 1473; nr. 46/ 4577; nr. 113/ 8162; nr. 8/ 558; nr. 218/ 17295; nr. 93/6397; nr. 45/ 2688; nr. 45/ 2686; nr. 37/ 2235; nr. 107/7657.

b. III. Ahmed (*BOA. AE. SAMD. III.*)

nr. 34/ 3258.

2. Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (*HH*)
nr. 5/173; nr. 6/49; nr. 6/123.
3. Cevdet Tasnifi (*C*)
- a. Adliye (*C. ADL.*)
nr. 6/389.
- b. Askerîye (*C. AS.*)
nr. 255/10649; nr. 224/ 9542; nr. 850/36379; nr. 997/43599; nr. 1029/45143; nr. 997/ 43599; nr. 843/36028; nr. 800/ 33953; 224/ 9542.
- c. Bahriye (*C. BH.*)
nr. 220/10226; nr. 122/ 5902.
- d. Belediye (*C. BLD.*)
nr. 144/7160; nr. 140/6961; nr. 126/ 6297; nr. 86/ 4289; nr. 94/ 4653; nr. 130/ 6463; nr. 62/ 3077; nr. 152/7597; nr. 69/ 341; nr. 86/4289; nr. 62/ 3077; 144/7161.
- e. Dahiliye (*C. DH.*)
nr. 52/2563; nr. 203/10132.
- f. Darphane (*C. DRB.*)
nr. 27/320.
- g. Evkaf (*C. EV.*)
nr. 376/ 19070; nr. 551/ 27814; nr. 568/28673; nr. 538/27182;nr. 660/33300; nr. 540/ 27273; nr. 400/20292; nr. 308/15671; nr. 210/10484; nr. 627/31604; nr. 308/15671; nr. 274/ 13984; nr. 191/ 9549; nr. 274/ 13984; nr. 660/33300; nr. 587/29601; nr. 619/31230; nr. 583/29445; nr. 250/12591.
- h. Hariciye (*C. HR.*)
nr. 134/6680; nr. 142/ 7100; nr. 184/ 9183; 62/ 3094; nr. 131/ 6501; nr. 2/95; nr. 62/ 3094; nr. 95/4702; nr. 78/3844; nr. 131/ 6501; nr. 173/ 8648; nr. 173/8648.
- i. Maârif (*C. MF.*)
nr. 119/5949.
- i. Maliye (*C. ML.*)
nr. 330/13545; nr. 423/17185; nr. 441/17798; nr. 437/17688.
- j. Nafia (*C. NF.*)
nr. 34/ 1662; nr. 38/1880; nr. 7/303; nr. 33/1632; 7/304.
- l. Saray (*C. SM.*)
nr. 41/2093; nr. 159/7983; nr.6/274;. nr. 60/3009; nr. 114/5742; nr. 168/8426; nr. 103/5189; nr. 51/ 2552; nr. 44/2290; nr. 151/7599;
- m. Zabtiye (*C. ZB.*)
nr. 91/4543; 90/4455; nr. 40/1954; nr. 149/7436; nr. 286/14261, nr. 75/3719; nr. 25/ 1236; nr. 57/2834; nr. 32/ 1551.
4. Divân-ı Hümayûn, Mühimme Defterleri (*A. DVNS. MHM. d.*)
nr. 126.

B. Kitaplar

- AFYONCU, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2007.
- AKTEPE, M. Münir, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958
- ALİKILIÇ, Dündar, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004.
- ATALAR, Münir, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara 1991.
- AYVANSARÂYÎ HÜSEYİN EFENDİ, ALÎ SÂTÎ EFENDİ, SÜLEYMÂN BESİM EFENDİ, *Hadikatü'l-Cevâmi İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mimârî Yapılar* (hz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul 2001.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (yay. haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul 2009.
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul 1974.
- ERÜNSAL, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi*, II, İstanbul 1988.
- GEÇGİL, Ülkü, "Üsküdar At The Beginning Of The 18TH Century", Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2009.
- İNCİCYAN, P. G., *18. Asırda İstanbul*, İstanbul 1976.
- İZZÎ SÜLEYMAN EFENDİ, *Tarih-i İzzî*, İstanbul 1199.
- KADI ÖMER EFENDİ, "Mahmud I. Hakkında 1157/1744-1160/1747 Arası Ruznâme" (haz. Özcan Özcan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1965.
-, "Ruznâme-i Sultan Mahmud Han (Mahmud I. Hakkında 1153/ 1740-1157/1744 Arası Ruznâme)" (haz. Yavuz Oral), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bölümü, mezuniyet tezi, İstanbul 1966.
- KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara 1995.
- KAYNAK, Rahşan, "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (Şer'iyye Sicillerine Göre)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, Ankara 2010.
- KOÇU, Reşat Ekrem, *Osmanlı Tarihinin Panoraması*, İstanbul 2004.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, I-III, İstanbul 1976.
- KÖMÜRÇİYAN, Eremyan Çelebi, *XVII. Asırda İstanbul*, İstanbul 1998.
- KUMBARACILAR, İzzet, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938
- KURTARAN, Uğur, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Ankara 2014.
- ÖZTÜRK, Kadir, "Üsküdar Harem Semtinin Tarihi Gelişimi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2008.
- SAKİN, Orhan, *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul 2002.
- SAMİ, Şemseddin, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 1998.
- SAZ, Leyla, *Harem'in İç Yüzü* (düz. Sadi Borak) İstanbul 1974.
- SELÂHÎ, *Zapt-ı Vekayî-i Yevmiye*, İstanbul Üniv. Ktp. TY.nr 2518, İstanbul t.y.
- SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügâti*, İstanbul 1986.
- SİRKÂTİBİ HİFZÎ, *Ruznâme-i Sultân Mahmud Hân*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koleksiyonu, nr. 197/III
- ŞAHİN, Soner, Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi (1703-1754), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, İstanbul 2009.
- ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, t.y.

- ŞEMDANİZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Mür'it-i Tevârih* (yay. M. Münir Aktepe), I-II, İstanbul 1974-1978.
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1945.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Tarihi*, V, İstanbul 1995.
-, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- VAKANÜVİS SUBHİ MEHMED EFENDİ, *Subhi Tarihi* (haz. Mesut Aydınır), İstanbul 2007.
- YERASİMOS, Stefan, *Sultan Sofraları, 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Saray Mutfağı*, İstanbul 2002.
- YÜCEL, Esra, "Üsküdar Hamamları ve İcadiye Dağ Hamamı: Çevresel Yapılar, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2008.

C. Makaleler

- "I. Mahmud", *Osmanlı/Hanedan*, (ed. Güler Eren), Ankara 1999, XII, 183-188.
- AKSEL, Atilla, "Üsküdar İlçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993-1994, VII, 346-348.
- AKTAN, Latife, "Üsküdar'daki Çini Süslemeli Camiler", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, II, 105-123.
- AKTEPE, M. Münir, "Ahmed III", *DİA*, İstanbul 1989, I, 34-38.
-, "Mahmud I", *İA*, İstanbul 1989, VII, 158-165.
- ALİKILIÇ, Dünder, "Osmanlı Saray Törenlerinin Üsküdar'a Yansıması", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 90-97.
-, "Üsküdar Hasbahçeleri", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2006, I, 425-438.
- AYDÜZ, Salim-Zeliha Kumbasar, "Üsküdar Semtinde Bulunan Muvakkithaneler ve Güneş Saatleri", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 55-76.
- BAYRAKTAR, Nimet, "Üsküdar Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, S. XVI, Ankara 1982, s. 45-61.
- BOSTAN, M. Hanefi, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012, 42, s. 364-368.
- ÇAVDAR, Tuba, "Osmanlı Döneminde Üsküdar'da Kurulmuş Kütüphaneler", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 77-84.
- ÇEÇEN, Kâzım, "Üsküdar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993-1994, VII, s. 39-45.
- GÜNEŞ, Ahmet, "16. Ve 17. Yüzyıllarda Üsküdar'ın Mahalleleri ve Nüfusu", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 42-57.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Osmanlı'da Cuma Selâmlığı", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 154-159.
- KARAKAYA, Enis, "Üsküdar", *DİA*, İstanbul 2012, 42, s.368-372.
- KARAMAN, Mahmut, "Üsküdar'ın Türkiye Kimliği: Üsküdar Anadolu", *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, I, 213-243.
- KURTARAN, Uğur, "Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) İslahat Hareketleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/2, Winter 2013, p. 167-179.

- MAZLUM, Deniz, "Üsküdar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1993-1994, 7, s.s. 343-346.
- ÖZCAN, Abdülkadir "Biniş", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 184-185.
-, "Mahmud I", *DİA*, İstanbul 2000, XXVII, 348-352.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1993.
- SAKAOĞLU, Necdet, "Mahmud I", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, s. 53-57.
- SAKAOĞLU, Necdet, "Sultan I. Mahmud", *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 2004, s. 328-347.
- SARICAOĞLU, Fikret, "Üsküdar'da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selâmlıklar (XVIII. Yüzyıl)", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, II, 79-98.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1996, XI, 111-124.
- SELÇUK, Bahir, "18. Yüzyıla Ait Bir Mecmuada Üsküdar", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3 Spring 2009, s. 2119-2132.
- TABAKOĞLU, Ahmet, "Osmanlı Döneminde Üsküdar Köyleri", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, 143-174.
- ULUÇAY, M. Çağatay, "Saraylı Kadınlara Ait Mektuplar Üzerinde Bir Araştırma", *V. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1960, s. 423-430.
- ULUSKAN, Murat, "Üsküdar Kayıkçıları (XVIII. Yüzyıl)", *Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, İstanbul 2007, I, s. 245-258.
- UZUN, Efkan, "Sultan I. Mahmud'a Ait Bir Ruzname (H. 1147/M.1734)", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic*, Volume 8/7 Summer, Ankara, s. 687-703.
- YAZICI, Tahsin, "Üsküdar", *İA.*, İstanbul 1988, XIII, 127-131.
- YILMAZ, Aktan Müge, "Reşat Ekrem Koçu'nun "İstanbul Ansiklopedisi" Adlı Eserine Yansıyan Üsküdar Manzaraları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2011, 4, Sayı: 17, s. 225-253.

D. İnternet Kaynakları

Bilgicesmesi.blogcu.com

Gizlilikler.tr.gg

<http://www.millisaraylar.gov.tr>

Masaduwarkagitlari.com

Wikipedia.org

www.İstanbul.net.tr

www.antikistanbul.com

www.nasihatler.com

www.renovanews.com

www.şiiir.gen.tr

www.panoramia.com/İstavroz

www.üsküdaristanbul.com/Fatih